

CHORVA MOLLARI O'G'IRLIGINING SABABLARI VA OLDINI OLISH CHORALARI

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim 3-o'quv kursi kursanti

Soatmurodov Shavkat Nurali o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Tezkor-qidiruv faoliyati kafedrasida katta

o'qituvchisi, mayor

Nizomiddinov Jamshid Nuriddin o'g'li

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chorva mollari o'g'irligining ijtimoiy-iqtisodiy sabablari hamda Ichki ishlar organlari tomonidan ushbu jinoyat turini oldini olishga qaratilgan profilaktika faoliyatining mazmuni va samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi, IIO ning profilaktika va tezkor-qidiruv faoliyatiga oid normativ-huquqiy bazasi o'rganilgan. Maqola IIO xodimlari, mahalliy hokimiyat organlari hamda fermerlar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *chorva mollari, o'g'irlik, ichki ishlar organlari, jinoyat profilaktikasi, tezkor-qidiruv faoliyati, qishloq xo'jaligi, oldini olish choralari.*

Abstract: *This article analyzes the socio-economic causes of livestock theft and examines the content and effectiveness of preventive activities carried out by the Internal Affairs Agencies aimed at combating this type of crime. The study explores the current legislation of the Republic of Uzbekistan and the regulatory-legal framework governing the preventive and operational-search activities of the Internal Affairs Agencies. The article is of practical significance for law enforcement officers, local government authorities, and farmers.*

Keywords: *livestock, theft, internal affairs agencies, crime prevention, operational-search activities, agriculture, prevention measures*

Chorva mollarini o'g'irlash O'zbekiston Respublikasida, xususan qishloq hududlarida fermer va dehqon xo'jaliklariga sezilarli moddiy zarar yetkazuvchi jinoyat turi sifatida hozirgi kunda ham dolzarb muammoligicha qolmoqda. Chorva mollari — qoramol, qo'y, echki, ot va boshqa hayvonlar — qishloq aholisi uchun nafaqat tirikchilik manbai, balki oilaning asosiy moddiy boyligi hamdir. Shu bois ularning o'g'irlanishi ko'pincha butun bir oilaning iqtisodiy ahvolini og'irlashtiradi. Mazkur jinoyat turining o'ziga xos xususiyati shundaki, u asosan tungi vaqtda, aholi punktlaridan uzoqda joylashgan yaylovlar va ferma hududlarida sodir etiladi. Bu esa uni aniqlash va ochishni murakkablashtiradi. Bundan tashqari, o'g'irlangan hayvonlarni tez va arzon narxda sotish imkoniyati mavjudligi jinoyatchilarni ushbu yo'lga undovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari jinoyatchilikka qarshi kurashda nafaqat reaktiv (sodir etilgan jinoyatni ochish), balki proaktiv (jinoyatning oldini olish) faoliyatni ham amalga oshiradi. Jinoyat profilaktikasi — bu IIO ning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, u jamiyatda huquqiy tartibni mustahkamlash va fuqarolar xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

Chorva mollari o'g'irligi — bu O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 169-moddasi (o'g'irlik) doirasida ko'rib chiqiladigan va amalda qishloq xo'jaligi jinoyatlari ichida alohida o'rin egallaydigan jinoyat turidir. Milliy statistika qo'mitasi va BMT Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC) tomonidan o'tkazilgan viktimizatsiya tadqiqotlarida avtotransport vositalarini o'g'irlash, chorva mollarini o'g'irlash va qishloq xo'jaligi texnikasini o'g'irlash alohida kategoriya sifatida qayd etilgan. O'zbekistonda 2024-

yilda respublika bo'yicha ro'yxatga olingan jinoyatlarning umumiy soni 132 298 tani tashkil etib, bu 2023-yilga nisbatan 27,1 foizga oshganini ko'rsatadi. 2021-yilning yanvar-iyun oylarida respublikada 7 618 ta o'g'irlik ro'yxatga olingan bo'lib, bu jami jinoyatlarning 16,7 foizini tashkil etgan. Ushbu ko'rsatkichlar ichida chorva mollari o'g'irligining ulushi, ayniqsa qishloq hududlarida, sezilarli darajada yuqori ekanligi tadqiqotchilar tomonidan qayd etilgan.⁶⁷

Chorva mollari o'g'irligiga olib keluvchi sabablar bir necha guruhga bo'linadi:

a) Ijtimoiy-iqtisodiy sabablar. Qishloq hududlarida ishsizlik va qashshoqlik darajasining yuqoriligi jinoyatchilikka undovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Yetarli daromad manbaiga ega bo'lmagan shaxslar, ayniqsa mavsumiy ishsizlik davrida, tez pul topishning qonunsiz yo'llarini izlaydilar. Chorva mollari sifatida qimmatbaho va suyuq aktivlarning mavjudligi ushbu toifani o'g'irlik uchun qulay ob'ektga aylantiradi.

b) Tashkiliy va texnik sabablar. Ferma va yaylovlarda yetarli muhofaza tizimi, kuzatuv kameralari va qo'riqchilik xizmatining yo'qligi jinoyatchilar uchun qulay sharoit yaratadi. Ko'plab fermerlar hayvonlarini kechasi ochiq yaylov yoki yetarli himoya bo'lmagan qoraxonalarda saqladilar.

c) Bozor va sotish infratuzilmasi bilan bog'liq sabablar. O'g'irlangan hayvonlarni hujjatsiz tarzda bozorga chiqarish yoki so'yib go'sht sifatida sotish imkoniyatining mavjudligi jinoyatni sodir etishni rag'batlantiradi. Chorva mollarini identifikatsiya qiluvchi yagona elektron bazaning to'liq joriy etilmaganligi esa o'g'irlangan hayvonlarning izini topishni qiyinlashtiradi.

d) Huquqiy savodsizlik va profilaktika zaifligi. Fermerlar va qishloq aholisining huquqiy savodxonligi pastligi, o'g'irlik faktlari to'g'risida IIOga o'z vaqtida murojaat qilmaslik kabi noto'g'ri yondashuv jinoyatning kechikib aniqlanishiga olib keladi.

e) Uyushgan guruhlar faoliyati. Ba'zi hollarda chorva mollari o'g'irligi oldindan uyushtirilgan jinoiy guruhlar tomonidan amalga oshiriladi. Bunday guruhlar odatda bir viloyatdan boshqasiga, hatto Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasida ham faoliyat ko'rsatishi mumkin.

Chorva mollari o'g'irligi quyidagi belgilarga ko'ra tasniflanadi:

— *sodir etish usuliga ko'ra*: yashirin o'g'irlash, zo'rlik ishlatish bilan yoki ishlatmasdan, aldov yo'li bilan;

— *sub'ektlar soniga ko'ra*: yakka tartibda yoki uyushgan guruh tomonidan;

— *o'g'irlangan mol qiymatiga ko'ra*: kichik miqdorda (ma'muriy javobgarlik), katta va o'ta katta miqdorda (jinoyat javobgarligi);

— *geografik ko'lamiga ko'ra*: mahalliy (bir tuman ichida), mintaqalararo va davlatlararo o'g'irlik.

Chorva mollari o'g'irligi faktini aniqlash va jinoyatni ochish jarayoni bir necha ketma-ket bosqichdan iborat bo'lib, bu jarayonda IIO tezkor bo'linmalarining roli hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Jinoyatni ochishning dastlabki bosqichi — bu ariza yoki xabar qabul qilish bo'lib, fermer yoki chorva egasining IIOga murojaat qilishi asosida darhol tezkor-qidiruv tadbirlari boshlash uchun huquqiy asos vujudga keladi

O'RQ-344-sonli Qonunning 14-moddasi tezkor-qidiruv tadbirlarining turlari va mazmunini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 25-dekabrdagi O'RQ-344-sonli «Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq, tezkor-qidiruv faoliyati ushbu Qonun bilan maxsus vakolat berilgan davlat organlarining tezkor bo'linmalari tomonidan tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazish orqali amalga oshiriladigan faoliyat turidir. Shu asosda chorva mollari o'g'irligi bo'yicha arizani qabul qilgan tezkor xodim darhol quyidagi bosqichlarni amalga oshiradi:

voqea joyini ko'zdan kechirish;

dastlabki ma'lumot to'plash;

gumon qilinuvchi doirasini belgilash;

tezkor-qidiruv tadbirlarini

⁶⁷ <https://www.gazeta.uz/oz/2025/03/03/crime-stats/>

rejalashtirish va izchil o'tkazish.

So'rov o'tkazish orqali jinoyatni ochish

So'rov — tezkor-qidiruv faoliyatining vazifalarini hal etish uchun ahamiyatga ega bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar, faktlar va holatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni bilgan yoki bilishi mumkin bo'lgan shaxs bilan bevosita muloqotda bo'lish jarayonida axborot olishdan iborat bo'lgan tadbir. Chorva o'g'irligini ochishda so'rov tadbirining o'ziga xos ahamiyati bor. Tezkor xodim so'rov doirasida quyidagi shaxslar bilan muloqot qiladi: yaylov atrofidagi qo'shnilar va ko'chadagi guvohlar; mahalliy bozordagi chorva mol sotuvchilari; so'yxona xodimlari va go'sht do'konlari egalari; yuk tashuvchi haydovchilar — ayniqsa kechasi yoki erta tongda yo'lda ko'rilgan transport vositalari haqida; veterinariya punkti xodimlari — kimdir kechasi yoki g'ayrioddiy vaqtda hayvon so'yish yoki sotish bilan bog'liq murojaat qilganmi. So'rov asosan maxfiy tarzda olib borilib, manba oshkor qilinmaydi. Muvaffaqiyatli so'rov natijalari ko'p hollarda gumon qilinuvchini aniqlashda birinchi muhim iz bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumotlar

to'plash va qiyosiy tekshirish orqali:

Ma'lumotlar to'plash — tezkor-qidiruv faoliyatining vazifalarini hal etish uchun hujjatlarni, materiallarni, ma'lumotlar bazalarini, axborot tizimlarini va axborot resurslarini o'rganishdan iborat tadbir bo'lib, qiyosiy tekshiruv uchun namunalar yig'ish esa tezkor-qidiruv faoliyatining vazifalarini hal etish maqsadida moddiy obyektlarni kelgusida qiyosiy tekshirish uchun olishdan iborat bo'lgan tadbir hisoblanadi

Chorva o'g'irligini ochishda ma'lumotlar to'plash quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

Identifikatsiya ma'lumotlari tahlili. O'g'irlangan hayvonning quloq raqami (ear tag), veterinariya pasporti, vaksinatsiya guvohnomasi va ro'yxatga olish hujjatlaridagi ma'lumotlar bazaga kiritiladi. Ushbu ma'lumotlar keyinchalik bozorda yoki so'yxonada aniqlangan hayvon bilan qiyoslanadi.

Transport vositalari ma'lumotlari. Voqea joyiga yaqin hududlarda o'rnatilgan kuzatuv kameralari orqali o'g'irlik kechasi yoki erta tongda ko'rilgan shubhali transport vositalari ro'yxati olinadi. Davlat raqami orqali egasi aniqlanadi.

Telefon va aloqa ma'lumotlari. Gumon qilinuvchi aniqlangach, uning aloqa tarixi — kimga qo'ng'iroq qilganligi, qaysi bozorlardagi sotuvchilar bilan muloqot qilganligi — tezkor-qidiruv vakolatlari doirasida tekshiriladi.

Shaxsning aynanligini aniqlash va turar joyini tekshirish orqali:

Gumon qilinuvchi aniqlangach, tezkor xodimlar shaxsning aynanligini aniqlash tadbirini o'tkazadi. Bunda gumon qilinuvchining hujjatlari, yashash manzili, oldingi jinoiy aloqalari va mol-mulki tekshiriladi. Agar o'g'irlangan hayvonlar gumon qilinuvchining ferma yoki ombori, yashash joyi yaqinida yashirilgan deb ishonilsa, turar joylarni va boshqa joylarni, binolarni, inshootlarni, joyning uchastkalarini, texnik va transport vositalarini tekshirish tadbirlari amalga oshiriladi. Ushbu tadbirlar agar shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan himoya qilishni ta'minlash uchun haqiqiy ma'lumotlarni boshqa yo'l bilan olish imkoni bo'lmasa, istisno choralar sifatida amalga oshiriladi

Mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlik

IIO ning profilaktika faoliyatida mahalla instituti muhim hamkor sifatida qatnashadi. O'zbekiston Respublikasida mahalla qo'mitalari aholi o'rtasida huquqiy tartib va ijtimoiy nazoratni ta'minlovchi an'anaviy tuzilma hisoblanadi. IIO mahalla fuqarolar yig'inlari bilan quyidagi yo'nalishlarda hamkorlik olib boradi:

— mahallada yashovchi shubhali shaxslar, begona avtomobillar yoki kechqurun g'ayrioddiy hollar to'g'risida darhol xabar berish tizimini yo'lga qo'yish;

— fermerlarni o'z chorva mollarini kechasi yopiq va muhofazalangan joylarda saqlashga undash;

— hayvon bozori va so'yxonalarda hujjatsiz savdo-sotiq hollarini nazorat qilish va IIOga xabar qilish.

Ushbu maqolada chorva mollari o'g'irligining ijtimoiy-iqtisodiy sabablari, tasnifi hamda O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari tomonidan ushbu jinoyat turini tezkor-qidiruv faoliyati vositalari orqali ochishning huquqiy mexanizmlari va amaliy yo'llari keng ko'lamda tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar ishlab chiqildi:

Birinchi xulosa. Chorva mollari o'g'irligi qishloq hududlaridagi fermer va dehqon xo'jaliklariga jiddiy moddiy zarar yetkazuvchi jinoyat turi bo'lib, uning asosiy sabablari ijtimoiy-iqtisodiy nochorlik, muhofaza tizimining zaifligi, hayvonlarni identifikatsiya qiluvchi yagona elektron bazaning to'liq joriy etilmaganligi hamda

bozorda hujjatsiz savdo-sotiqqa yo'l qo'yilishidan iboratdir. O'zbekistonda 2024-yilda respublika bo'yicha ro'yxatga olingan jinoyatlarning umumiy soni 132 298 tani tashkil etib, bu 2023-yilga nisbatan 27,1 foizga oshgan — bu holat jinoyatchilikka qarshi kurashning tizimli va kompleks yondashuvni talab qilishini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan (so'nggi tahrir — 2023-yil).
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. «O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksini tasdiqlash to'g'risida»gi Qonun bilan 1994-yil 22-sentabrda qabul qilinib, 1995-yil 1-apreldan kuchga kirgan.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan. — lex.uz.
4. O'zbekiston Respublikasining «Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida»gi Qonuni. 2012-yil 25-dekabrda qabul qilingan, O'RQ-344-son (keyingi o'zgartirishlar: O'RQ-651-son, 30.11.2020; O'RQ-920-son, 13.03.2024).
5. O'zbekiston Respublikasining «Ichki ishlar organlari to'g'risida»gi Qonuni. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan 2016-yil 12-avgustda qabul qilinib, Senat tomonidan 24-avgustda ma'qullangan va 2016-yil 16-sentabrda imzolangan.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni. 2021-yil 26-martdagi PF-6196-son Farmoni. —
7. Jinoyatlarni fosh etishda tezkor-qidiruv tadbirlarining mohiyati va ahamiyati. — O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi ilmiy nashri, 2024.
8. O'zbekistonda jinoyatchilik statistikasi to'g'risida ma'lumot. — O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (stat.uz), 2025
9. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasi. — <https://lex.uz>
10. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. — <https://stat.uz>
11. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. — <https://iiv.uz>